

тема:

Відбулася 52-га
Європейська
конференція
Президентів
юридичних
організацій
за участю
керівництва
НААУ

с. 3

Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ
за січень —
лютий 2024 року

с. 13

Огляд
ключових
рішень РАУ
15 – 16 грудня
2023 року

с. 41

Історія
адвокатури:
Адвокатура
Запоріжжя:
історія
та сучасність

с. 81

АДВОКАТУРА ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ У СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ АДВОКАТУРИ

Валентин Гвоздій, адвокат, заступник голови НААУ, РАУ

Сучасна адвокатура України — спадкоємиця історичних традицій адвокатури, яка формувалася і розвивалася на українських землях під впливом литовсько-руського, польського, імперських австрійського та російського законодавства. Кожен регіон України здобув власний досвід розвитку адвокатської професії та імена славетних адвокатів, які увійшли до скарбниці історичної пам'яті української адвокатури.

Запоріжжя — це осердя української ідентичності. Історики та місцеві краєзнавці встановили, що перші письмові згадки про постійне поселення на місці переправи через Дніпро датуються 952 роком. Хибна думка, що заснування Олександрівської фортеці у 1770 році і є часом виникнення міста, перегукується з помилковим твердженням, що й адвокатура в Україні з'явилася на початку XIX століття. Значне поселення на території старого Олександрівська існувало й у 1730-х роках, і розвиток адвокатури на цих землях, безумовно, сягає своїм корінням часів Гетьманщини та пов'язаний з правничими традиціями козацької доби.

Особливості функціонування в Гетьманщині розвинутої системи адвокатури, як і всієї судової влади, чітко засвідчує належність українського світу до європейського правового поля та його світоглядну відмінність від тодішньої Росії — Московії. На відміну від Московії, де суд був ексекуційний, в Україні судовий процес базувався на змагальності сторін, що створювало широкі можливості для розвитку адвокатури.

Починаючи з 1730-х років на території Гетьманщини простежувалася тенденція до перетворення адвокатів на професійну спільноту. Наявність адвокатів у судовому процесі того часу свідчить про європейське коріння української судової системи.

У «Правах по которым судится малороссийский народ» за 1743 рік уперше було використано термін

«адвокат», встановлено обов'язкову реєстрацію професійних адвокатів у судах, де вони виявили бажання працювати, та обов'язковість приймати присягу при вступі у професію.

Після ліквідації Гетьманщини відбулося тотальне впровадження адвокатури до російського імперського судового законодавства. Надалі становлення адвокатури Запоріжжя пов'язано із судовою реформою Російської імперії 1864 року. Під час цієї реформи прийнято чотири Судові Статuti, які були введені в дію у 1866 році. Згідно із Судовим Статутом створювався інститут присяжних повірених (адвокатів) як особлива професійна група при судових палатах, яка, проте, не входила до їх складу. Інститут присяжних повірених володів правом самоврядування, але перебував під наглядом судової влади.

У першій половині XIX століття в українських губерніях діяли різні судові системи, які склалися історично. На Півдні і в Слобідській Україні діяла загальноросійська система. Після судової реформи 1864 року почалося заснування судових округів. Першим на території України у 1867 році був заснований Харківський судовий округ, дія якого поширювалася на Харківську, Курську, Орловську і Воронежську губернії. Через рік, у 1868 році було створено Одеський судовий округ, який включав Херсонську, Катеринославську, Таврійську, Подільську губернії та Бесарабську область.

На той час Олександрівськ, сучасне Запоріжжя, належав до Катеринославської губернії із центром у місті Катеринослав, сучасне Дніпро. Адвокатура, і присяжна, і приватна, організовувалися у місці перебування окружного суду, який створювався у міському центрі губернії. Окружні суди були засновані з 1874 року у всіх губерніях Півдня України. Катеринославський окружний суд належав до Одеської судової палати.

З цієї причини на 1890 рік у повітовому місті Катеринославської губернії, яким був Олександрівськ, сучасне Запоріжжя, не було жодного присяжного чи приватного повіреного. Тоді як у першій декаді XX століття у м. Катеринославі було 44 присяжних повірених, 32 помічників присяжних повірених. У той же час кількість приватних повірених складала 27 осіб. У 1917 році у м. Катеринославі було присяжних повірених — 44 особи, помічників присяжних повірених — 42 особи. Серед відомих присяжних повірених м. Катеринослава, з ким активно співпрацювало міське самоуправління Олександрівська, були: Яків Березовський, Микола Коростовцев, Яків Немировський, Петро Функ.

Під час першого загальноросійського перепису населення кількість жителів Олександрівська складала близько 19 тисяч осіб, а вже через 16 років, перед Першої світовою війною, у місті проживало більше 63 тисяч мешканців.

З'явилася у місті й своя власна адвокатура. На 1917 рік у м. Олександрівську проживало двоє помічників присяжних повірених: Микола Сергійович Попов і Олександр Іванович Варфоломєєв та десять приватних повірених. Ще один помічник присяжно-

го повіреного — Едуард Бібельшайн жив і працював у Гуляйполі¹.

Окружні суди проіснували до середини 1919 року. А з 1920 року на Запоріжжі встановилася більшовицька влада, яка принесла кардинальні зміни у правову систему, судоустрій та становище адвокатури. Адвокатура як вид професійної діяльності у вигляді приватної практики була ліквідована і у 1920-х роках отримала нову назву своєї професії — захисник.

І надалі шлях запорізької адвокатури, як і загалом української, був тернистим: репресії, війна, відбудова. У списках репресованих осіб знаходимо прізвища юрисконсультів Запорізької області. Як-от Володимир Степанович Попов, юрисконсульт Мелітопольської контори «Союзхліб», заарештований 27 лютого 1931 року за «участь у контрреволюційній організації», реабілітований у 1991 році².

Одним із завдань Національної асоціації адвокатів України та Центру досліджень адвокатури і права є розробка і проведення фахових досліджень з історії адвокатури усіх регіонів України. Створена спеціальна серія видань «Регіональна історія адвокатури», в якій вже маємо певні здобутки, зокрема книгу про історію адвокатури Хмельниччини.

Вважаю сьогоднішнє відкриття Кабінету-музею історії адвокатури Запоріжжя та проведення круглого столу «Адвокатура Запоріжжя: історія та сучасність» впевненими кроками у напрямку створення такого видання про історію адвокатури Запоріжжя. Дякую усім причетним до справи збереження історичної пам'яті української адвокатури Запорізького краю, адже це наша місія і наш обов'язок.

¹ Майстро Д. Адвокати на захисті інтересів міста Олександрівська (Запоріжжя) // Вісник НААУ. 2022. № 12 (87) грудень. С.60 — 64.; Майстро Д. Адвокати міста Мелітополя на шпальтах місцевої преси початку XX століття // Вісник НААУ. 2023. № 9 (94) вересень. С. 62 — 64.

² Реабілітовані історією. Запорізька область. — Кн. 2. Науково-редакційний відділ тому «Реабілітовані історією. Запорізька область». — Запоріжжя: «Дніпровський металург», 2006. С. 538.